

صنایع تولید مواد غذایی

فهرست مطالب

- مقدمه
- شاخص تولید
 - دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۴
 - سال ۱۳۹۴
- شاخص اشتغال
 - دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۴
 - سال ۱۳۹۴
- بهره‌وری نیروی کار
- مقایسه بهره‌وری و حقوق و دستمزد نیروی کار
- روند تولید صنعت تولید مواد غذایی در جهان
- جمع‌بندی
- منابع

مقدمه

صنعت تولید مواد غذایی از جمله صنایع مهم و پویای کشور است که سهم بالایی در ارزش افزوده و اشتغال صنعتی دارد. از طرف دیگر این صنعت یکی از بازیگران اصلی تامین کننده امنیت غذایی کشور است. بر اساس تعریف سازمان ملل امنیت غذایی به معنی دسترسی همه مردم به غذای کافی برای داشتن یک جسم سالم است. افزایش پیوسته جمعیت دنیا، نیاز به تولید مواد غذایی را افزایش داده است. بنابراین برنامه ریزی و ارائه دلالت های سیاستی برای توسعه این صنعت اهمیت فراوانی دارد.

صنایع غذایی صنعتی است که به طور عمده پاسخگوی بازار داخلی است و با تقاضای باثباتی مواجه است. به علت فسادپذیر بودن محصولات این صنعت و اندک بودن واردات چنین محصولاتی، صنایع غذایی از این پتانسیل برخوردار است که می تواند بخش عمده ای از نیاز داخلی کشورها را تامین نماید.

بر اساس ویرایش چهارم طبقه بندی بین المللی فعالیت های اقتصادی (ISIC)، صنعت تولید مواد غذایی شامل ۱۳ رشته فعالیت صنعتی است که در جدول (۱) بر اساس کدهای چهار رقمی مشخص شده اند. این صنعت سهمی معادل ۷.۴ درصد از ارزش افزوده کل فعالیت های صنعتی کشور را بر عهده داشته و بر این اساس، پنجمین صنعت مهم کشور محسوب می گردد.

بیشترین ضریب اهمیت در بین رشته فعالیت های این صنعت، مربوط به رشته فعالیت تولید فرآورده های لبنی با سهمی معادل ۱.۸۷ درصد از کل فعالیت های صنعتی و کمترین آن مربوط به رشته فعالیت تولید نشاسته و فرآورده های نشاسته ای با ضریب اهمیت ۰.۰۴ است.

جدول ۱: ضریب اهمیت و متوسط تعداد کارگاه های گروه صنعتی مواد غذایی

کد ایسیک	نام صنعت	ضرایب از ارزش افزوده کل صنعت	متوسط تعداد کارگاه ها در دوره ۱۳۹۱-۱۳۹۴	توزیع نسبی متوسط تعداد کارگاه ها در دوره ۱۳۹۱-۱۳۹۴
۱۰	صنایع تولید مواد غذایی	۷.۴۰	۲۸۵	۱۴.۶
۱۰۱۰	کشتر دام و طیور و عمل آوری و حفاظت گوشت و فرآورده های گوشتی از فساد	۰.۴۷	۴۶	۲.۳
۱۰۲۰	عمل آوری و حفاظت ماهی، فرآورده های ماهی و سایر حیوانات دریایی از فساد	۰.۰۸	۱۰	۰.۵
۱۰۳۰	عمل آوری و حفاظت میوه ها و سبزی ها از فساد (بجز خرما و پسته)	۰.۴۹	۳۳	۱.۷
۱۰۴۰	تولید روغن ها و چربی های حیوانی و نباتی خوراکی	۱.۱۳	۲۴	۱.۲
۱۰۵۰	تولید فرآورده های لبنی	۱.۸۷	۵۲	۲.۶

۱. ضریب اهمیت صنایع هر چند سال یکبار عوض می شود و آخرین تجدید نظر مربوط به سال ۱۳۹۰ است.

کد ایسیک	نام صنعت	ضرایب از ارزش افزوده کل صنعت	متوسط تعداد کارگاه‌ها در دوره ۱۳۹۱-۱۳۹۴	توزیع نسبی متوسط تعداد کارگاه‌ها در دوره ۱۳۹۱-۱۳۹۴
۱۰۶۱	آماده‌سازی و آردکردن غلات و حبوبات	۰.۰۵	۷	۰.۴
۱۰۶۲	تولید نشاسته و فرآورده‌های نشاسته‌ای	۰.۰۴	۳	۰.۲
۱۰۷۱	تولید نان، شیرینی، بیسکویت و کیک	۰.۷۴	۳۲	۱.۶
۱۰۷۲	تولید قند و شکر	۱.۴۰	۴۳	۲.۲
۱۰۷۳	تولید آب‌نبات، شکلات، نقل، کاکائو و آدامس	۰.۱۶	۱۱	۰.۶
۱۰۷۴	تولید رشته، ماکارونی، ورمیشل و محصولات آردی مشابه	۰.۱۰	۳	۰.۲
۱۰۷۹	تولید سایر فرآورده های غذایی طبقه بندی نشده در جای دیگر	۰.۸۰	۱۹	۱.۰
۱۰۸۰	خوراک دام و حیوانات	۰.۰۵	۳	۰.۲

منبع داده‌ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

طی سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۴، متوسط تعداد کارگاه‌های فعال بزرگ (دارای صد نفر کارکن و بیشتر) مورد بررسی قرار گرفته در صنعت تولید مواد غذایی ۲۸۵ کارگاه بوده که به طور متوسط ۱۴.۶ درصد از کل تعداد بنگاه‌های صنعتی بزرگ کشور متعلق به این گروه بوده است (جدول ۱).

بیشترین متوسط تعداد کارگاه‌های بزرگ صنعتی در صنعت تولید مواد غذایی متعلق به رشته فعالیت تولید فرآورده‌های لبنی با تعداد ۵۲ کارگاه و سهم ۲.۶ درصد از تعداد کل کارگاه‌های صنعتی و کمترین آن‌ها متعلق به سه رشته فعالیت تولید نشاسته و فرآورده‌های نشاسته‌ای، تولید رشته، ماکارونی، ورمیشل و محصولات آردی مشابه و خوراک دام و حیوانات با تعداد هر یک ۳ کارگاه و سهم ۰.۲ درصد بوده است.

شاخص تولید

الف) دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۴

در دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۴ متوسط رشد سالانه تولید صنعت مواد غذایی کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور ۱.۳ درصد بوده است. بنابراین تولید این صنعت در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۹۰ تغییر قابل ملاحظه‌ای نداشته است. البته در این دوره، میانگین رشد تولید صنعت مواد غذایی بیش از متوسط رشد کل صنعت (منفی ۲ درصد) است.

در این دوره، تعداد ۹ رشته فعالیت رشد مثبت و ۴ رشته فعالیت متوسط رشد منفی تولید را تجربه کرده‌اند. بیشترین متوسط رشد تولید متعلق به رشته فعالیت تولید آب‌نبات، شکلات، نقل، کاکائو و آدامس با متوسط رشد سالانه ۴.۲ درصد و کمترین آن متعلق به رشته فعالیت خوراک دام و حیوانات با متوسط رشد سالانه منفی ۱۲.۶ درصد است.

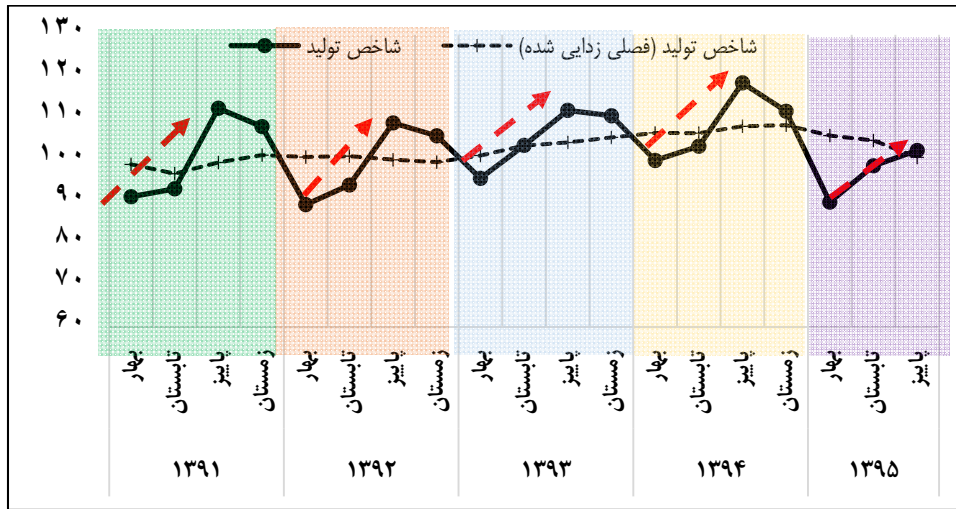
شکل ۱: متوسط رشد سالانه شاخص تولید صنعت تولید مواد غذایی بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ (درصد) $100 = 1390$.

منبع داده ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

روند تغییرات شاخص تولید مواد غذایی از بهار ۱۳۹۱ تا پاییز ۱۳۹۵ در شکل (۲) نشان داده است. تغییرات این شاخص نشان می دهد که طی دوره مذکور، بیشترین شاخص تولید مواد غذایی متعلق به فصل پاییز ۱۳۹۴ و کمترین آن در فصل بهار ۱۳۹۲ بوده است. نکته قابل توجه آنکه مقدار شاخص تولید مواد غذایی در فصل های اول تا سوم سال ۱۳۹۵ کمتر از فصل های مشابه در سال ۱۳۹۴ بوده است. همچنین مقدار شاخص تولید در فصل های بهار و تابستان سال ۱۳۹۵ هنوز به رقم سال ۱۳۹۰ نرسیده و تنها در فصل پاییز ۱۳۹۵ رقم این شاخص تقریباً معادل سال ۱۳۹۰ شده است. در صورت فصلی زدایی، روند عمومی تغییرات شاخص طی بازه مورد بررسی، ثابت بوده است.

شکل ۲: شاخص تولید صنعت تولید مواد غذایی از بهار ۱۳۹۱ تا پاییز ۱۳۹۵ = ۱۰۰. منبع: بانک مرکزی ج.ا.ا.

منبع داده‌ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

ب) سال ۱۳۹۴

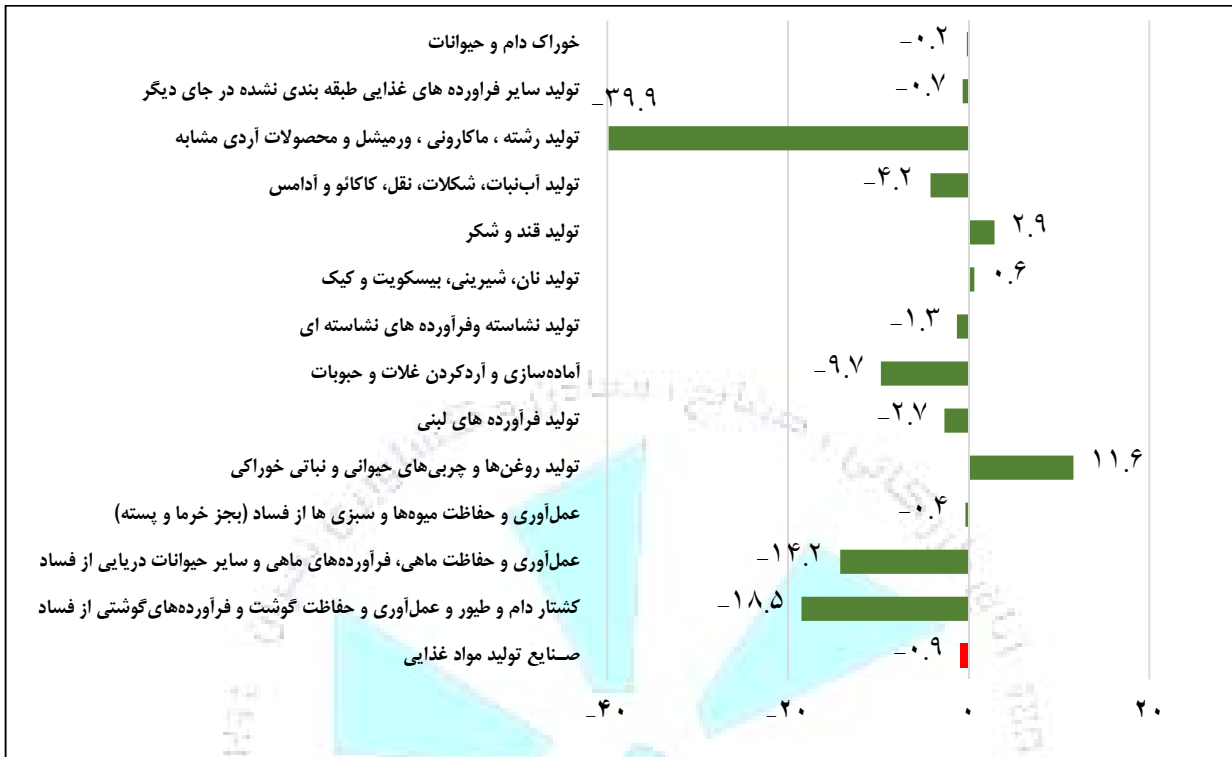
شاخص تولید مواد غذایی کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور در سال ۱۳۹۴ بر مبنای سال پایه ۱۳۹۰ به عدد ۱۰۵.۳ رسیده که در مقایسه با سال ۱۳۹۳ معادل ۰.۹ درصد کاهش یافته است (شکل ۳).

در سال ۱۳۹۴، از میان ۱۳ کد آیسیک چهار رقمی تولید مواد غذایی، ۱۰ کد رشد منفی را تجربه کرده و تنها سه رشته فعالیت تولید قند و شکر، تولید روغن‌ها و چربی‌های حیوانی و نباتی خوراکی و تولید نان، شیرینی، بیسکویت و کیک رشد مثبتی داشته‌اند.

بیشترین کاهش در سال ۱۳۹۴ مربوط به رشته فعالیت تولید رشته، ماکارونی، ورمیشل و محصولات آردی مشابه با رشد منفی حدوداً ۴۰ درصد و بیشترین افزایش متعلق به رشته فعالیت تولید روغن‌ها و چربی‌های حیوانی و نباتی خوراکی با رشد ۱۱.۶ درصد بوده است.

شکل ۳: رشد شاخص تولید رشته فعالیت‌های صنعت تولید مواد غذایی در سال ۱۳۹۴ (درصد).

منبع داده‌ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

شاخص اشتغال

الف) دوره ۱۳۹۴-۱۳۹۰

در دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۴ متوسط رشد شاخص اشتغال صنعت مواد غذایی کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور ۴.۳ درصد بوده است (شکل ۴). در این دوره، متوسط رشد شاخص اشتغال کل صنعت ۰.۵ درصد است. بالاتر بودن متوسط رشد اشتغال سالانه رشته فعالیت تولید مواد غذایی نسبت به کل صنعت، نشان دهنده ظرفیت و پتانسیل این صنعت برای ایجاد اشتغال در کشور است.

در این دوره، از ۱۳ رشته فعالیت صنعت تولید مواد غذایی، ۹ رشته فعالیت متوسط رشد مثبت شاخص اشتغال و ۴ رشته فعالیت متوسط رشد منفی را داشته‌اند. بیشترین متوسط رشد اشتغال در این دوره متعلق به رشته فعالیت تولید فرآورده‌های لبنی با متوسط رشد ۱۲.۹ درصد و کمترین آن متعلق به رشته فعالیت تولید نشاسته و فرآورده‌های نشاسته‌ای با متوسط رشد منفی ۹.۶ درصد است.

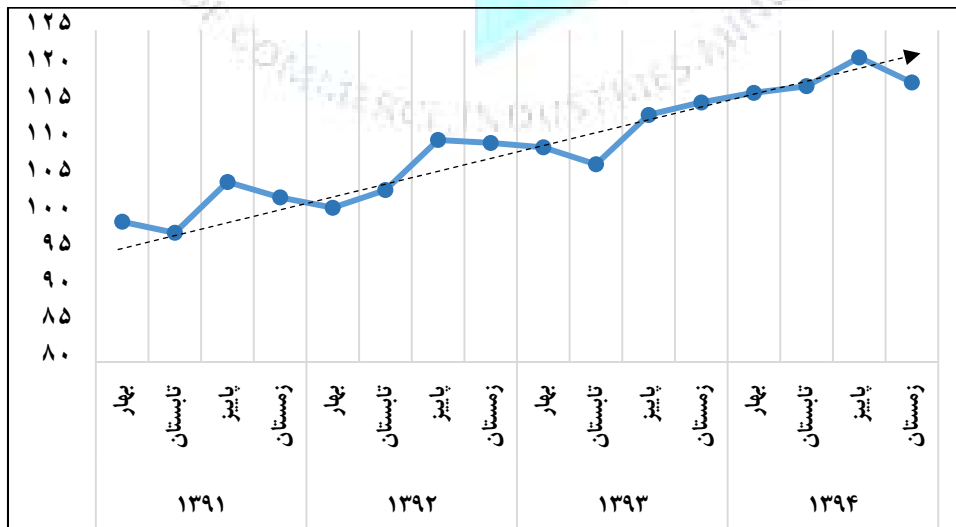
شکل ۴: متوسط رشد شاخص اشتغال صنعت تولید مواد غذایی بین سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ (درصد).

منبع داده ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

روند تغییرات شاخص اشتغال مواد غذایی از بهار ۱۳۹۱ تا زمستان ۱۳۹۴ در شکل (۵) نشان داده است. طی دوره مذکور، بیشترین شاخص اشتغال مواد غذایی متعلق به فصل پاییز ۱۳۹۴ و کمترین آن در فصل تابستان ۱۳۹۱ اتفاق افتاده است. همچنین روند کلی شاخص اشتغال در این دوره صعودی است.

شکل ۵: شاخص اشتغال صنعت تولید مواد غذایی از بهار ۱۳۹۱ تا زمستان ۱۳۹۴.

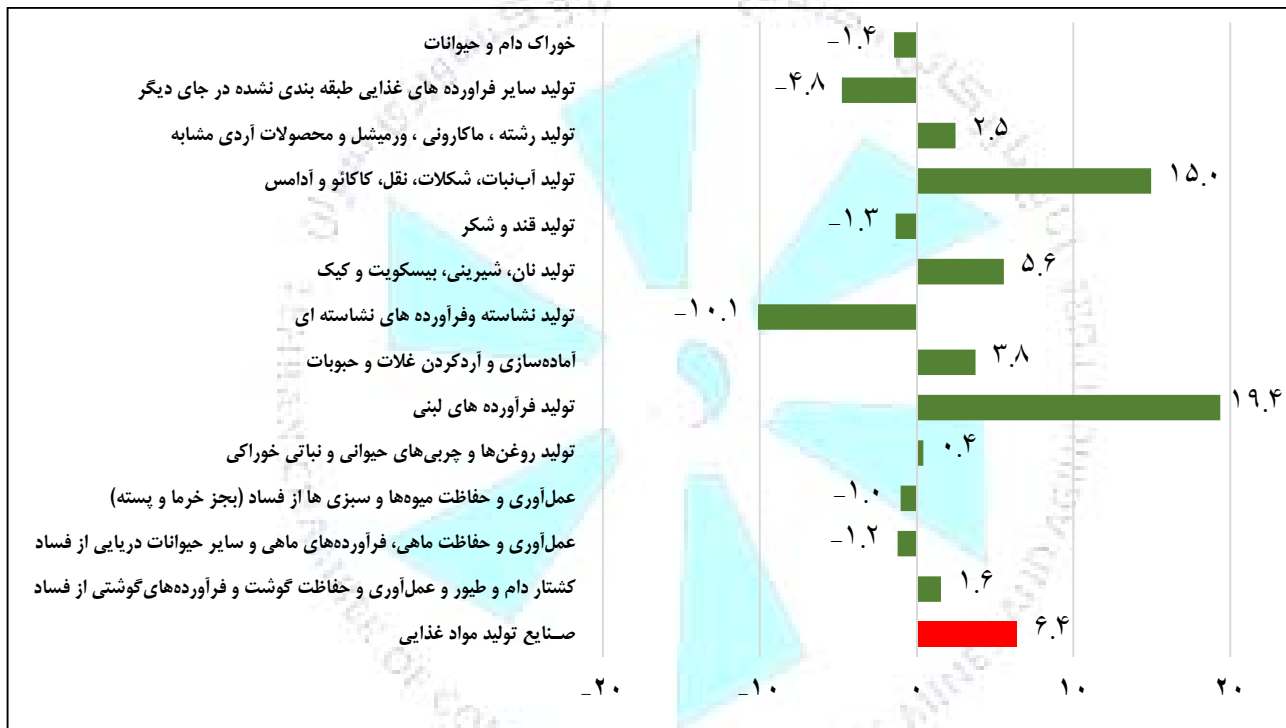
منبع داده ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

ب) سال ۱۳۹۴

شاخص اشتغال مواد غذایی کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور در سال ۱۳۹۴ بر مبنای سال پایه ۱۳۹۰ به عدد ۱۱۸.۳ رسیده که در مقایسه با سال ۱۳۹۳ معادل ۶.۴ درصد افزایش یافته است (شکل ۶).

در دوره مذکور، شاخص اشتغال هفت رشته فعالیت دارای رشد مثبت و شش رشته فعالیت رشد منفی را تجربه کرده‌اند. بیشترین رشد شاخص اشتغال مربوط به گروه تولید فرآورده‌های لبنی با رشد معادل ۱۹.۴ درصد و کمترین رشد شاخص اشتغال مربوط به گروه تولید نشاسته و فرآورده‌های نشاسته‌ای با کاهش معادل ۱۰.۱ درصد است.

شکل ۶: رشد شاخص اشتغال رشته فعالیت‌های صنعت تولید مواد غذایی در سال ۱۳۹۴ (درصد).

منبع داده‌ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

بهره‌وری نیروی کار

بهره‌وری نیروی کار^۲ صنعت تولید مواد غذایی در شکل (۷) نمایش شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در دوره بین سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۴، بهره‌وری نیروی کار در صنایع تولید مواد غذایی پایین‌تر از کل صنعت است. یکی از دلایل اصلی پایین بودن بهره‌وری نیروی کار در این صنعت به ماهیت کاربر بودن و بالا بودن نسبی تعداد کارکنان در این صنعت نسبت داده می‌شود.

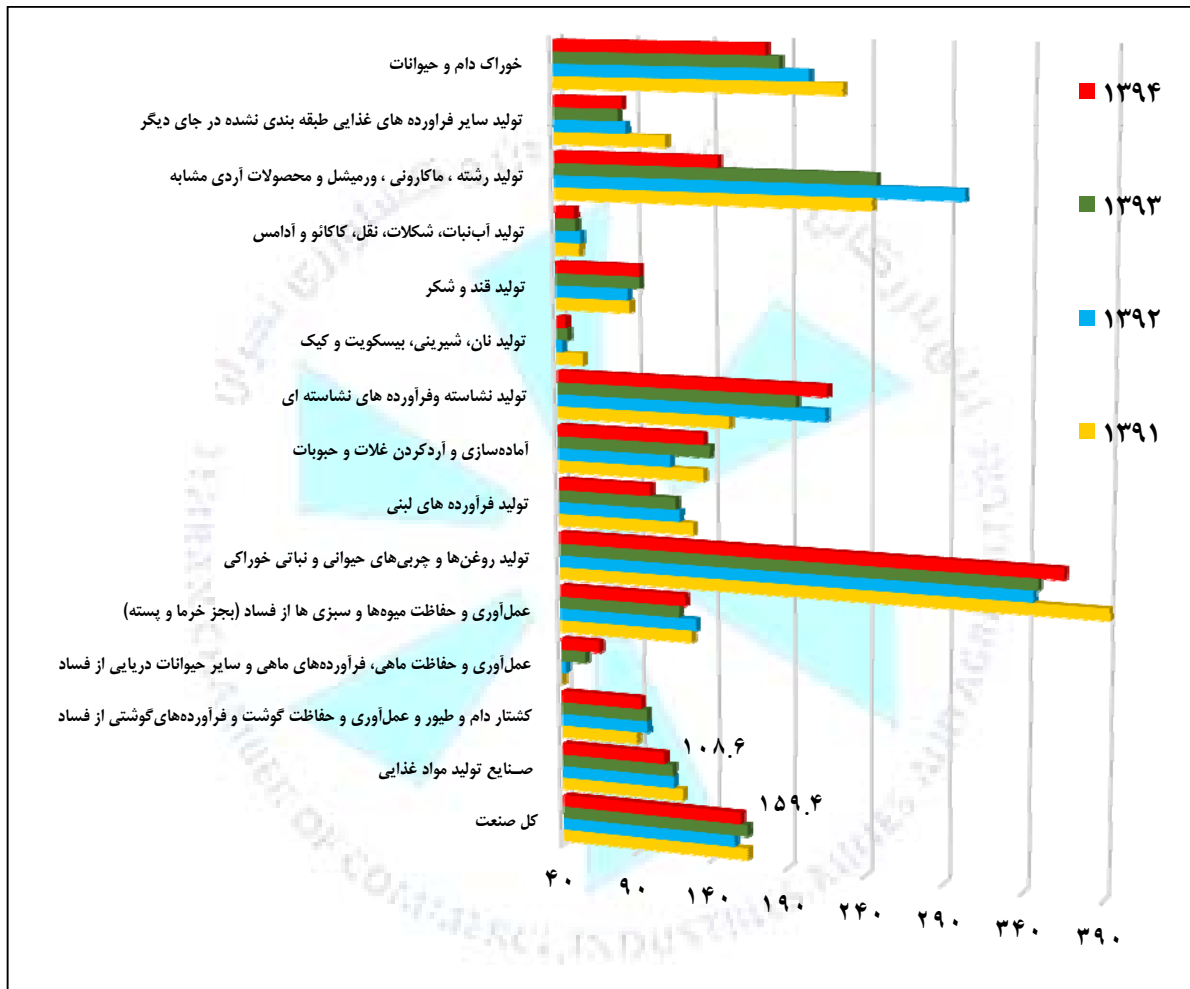
۲. بهره‌وری نیروی کار از نسبت میزان تولید یا ارزش افزوده به کل تعداد نیروی کار در سطح بنگاه محاسبه می‌شود. در این گزارش بهره‌وری نیروی کار از نسبت تولید به تعداد نیروی کار بر اساس سال پایه ۱۳۹۰ محاسبه گردیده است.

معاونت بررسی های اقتصادی

در بین رشته فعالیت های صنعت تولید مواد غذایی، دو رشته فعالیت تولید روغن ها و چربی های حیوانی و نباتی خوراکی و تولید رشته، ماکارونی، ورمیشل و محصولات آردی مشابه بهره‌وری نیروی کار نسبتاً بالایی دارند. همچنین در این صنعت، بهره‌وری نیروی کار در سه رشته فعالیت تولید آبنبات، شکلات، نقل، کاکائو و آدامس، تولید نان، شیرینی، بیسکویت و کیک و عمل‌آوری و حفاظت ماهی، فرآورده‌های ماهی و سایر حیوانات دریایی از فساد بسیار پایین است.

شکل ۷: بهره‌وری نیروی کار رشته فعالیت های صنعت تولید مواد غذایی بین سال های ۱۳۹۴-۱۳۹۱ (میلیون تومان)، $100=1390$

منبع داده ها : بانک مرکزی ج.ا.ا.

بهره‌وری نیروی کار در کارگاه های بزرگ صنعت تولید مواد غذایی در سال ۱۳۹۴ معادل ۱۰۹ میلیون تومان به ازای هر واحد نیروی کار بوده که نسبت به سال ۱۳۹۳ حدود ۵ میلیون تومان کاهش یافته است. در این سال، بهره‌وری نیروی کار در این صنعت ۵۰ میلیون تومان کمتر از کل صنعت است.

مقایسه بهره‌وری و حقوق و دستمزد نیروی کار

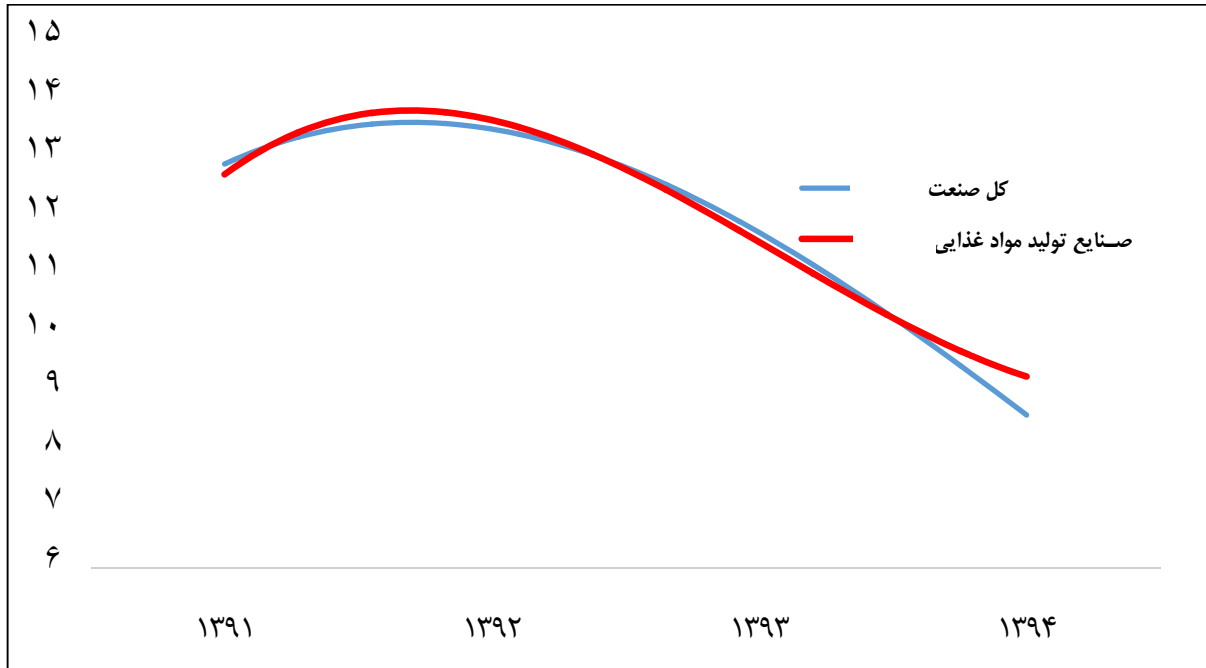
تغییر دستمزد متناسب با تغییر متغیرهای کلیدی بازار کار از جمله بهره‌وری نیروی کار در جهت گیری بنگاه ها نقش مهمی دارد. طی دوره ۱۳۹۴-۱۳۹۱ علی رغم کاهش بهره‌وری نیروی کار در صنعت تولید مواد غذایی، حقوق و

معاونت بررسی های اقتصادی

دستمزد کارکنان این صنعت افزایش یافته است. این مسئله موجب کاهش نسبت بهره وری نیروی کار به سرانه مزد و حقوق پرداختی^۳ بنگاه‌ها شده است (شکل ۸). مقایسه روند این نسبت در کل صنعت نیز مشابه صنعت تولید مواد غذایی نزولی بوده است.

شکل ۸: نسبت بهره وری نیروی کار به سرانه مزد و حقوق صنعت تولید مواد غذایی و کل صنعت بین سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۴.

منبع داده‌ها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

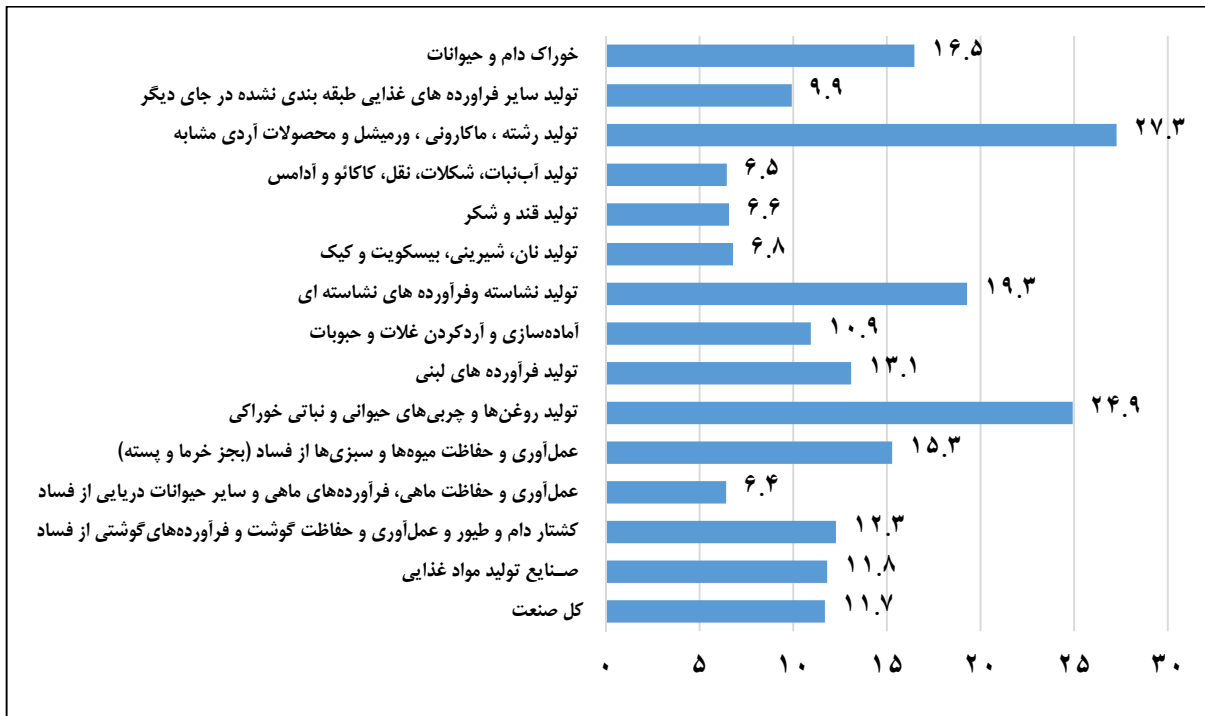
متوسط نسبت بهره وری نیروی کار به سرانه مزد و حقوق پرداختی صنعت تولید مواد غذایی در سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۹۴ برابر ۱۱.۷ بوده که تقریباً معادل همین نسبت برای کل صنعت است (شکل ۹). یکی از دلایل بالا بودن این نسبت وجود نیروی کار با سطح تحصیلات پایین در صنعت است که طبیعتاً دستمزد پایین‌تری دارند. مطابق با گزارش مرکز آمار، در سال ۱۳۹۳ حدوداً ۷۹ درصد از جمعیت شاغل در کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر دارای تحصیلات دیپلم و کمتر از آن بوده‌اند.

در بین رشته فعالیت‌های صنعت تولید مواد غذایی، بالاترین متوسط نسبت بهره‌وری نیروی کار به سرانه مزد و حقوق پرداختی متعلق به رشته فعالیت تولید رشته، ماکارونی، ورمیشل و محصولات آردی مشابه با نسبت ۲۷.۳ و پایین‌ترین نسبت متعلق به رشته فعالیت عمل‌آوری و حفاظت ماهی، فرآورده‌های ماهی و سایر حیوانات دریایی از فساد با نسبت ۶.۴ است.

۳. از نسبت بهره وری نیروی کار (به قیمت جاری) به مزد و حقوق و مزایای پرداختی (به قیمت جاری) استفاده شده است.

شکل ۹: متوسط نسبت بهره‌وری نیروی کار به سرانه مزد و حقوق رشته فعالیت‌های صنعت تولید مواد غذایی بین سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۱.

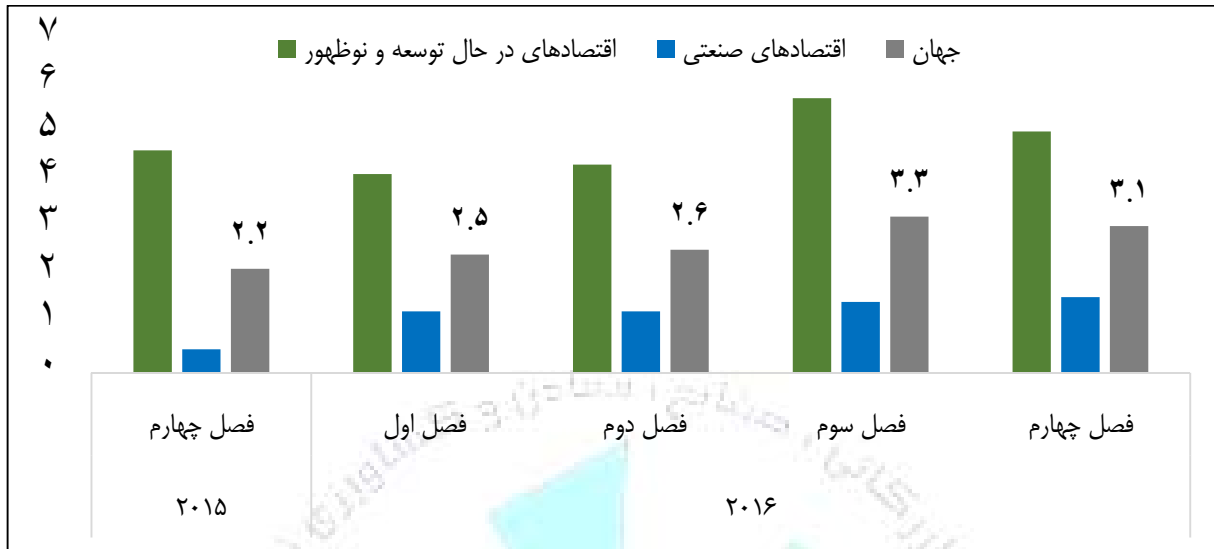
منبع داده‌ها : بانک مرکزی ج.ا.ا.

روند تولید صنعت تولید مواد غذایی در جهان

طی سال‌های اخیر، صنعت تولید مواد غذایی روند رو به رشدی را تجربه کرده است. در فصل چهارم سال ۲۰۱۶، رشد تولیدات این صنعت در جهان نسبت به فصل مشابه سال ۲۰۱۵، ۳.۱ درصد بوده است. از این نظر، عملکرد اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور بهتر از اقتصادهای صنعتی بوده، به طوری که رشد تولیدات مواد غذایی فصل چهارم سال ۲۰۱۶ در اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور ۵.۱ درصد و برای اقتصادهای صنعتی ۱.۶ درصد بوده است (شکل ۱۰).

علی رغم رشد بالای تولیدات صنعتی مواد غذایی در اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور، رشد تولیدات این صنعت در ایران چندان مساعد نبوده است. همان‌طور که مشاهده شد، متوسط رشد شاخص تولید صنعت مواد غذایی کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور در دوره ۱۳۹۴-۱۳۹۰ تنها ۱.۳ درصد بوده است.

شکل ۱۰: رشد حقیقی تولیدات صنعت مواد غذایی نسبت به فصل مشابه سال قبل (درصد) فصل اول ۲۰۱۵ - فصل چهارم ۲۰۱۶.

منبع: World Manufacturing Production, UNIDO

جمع بندی

- صنعت تولید مواد غذایی یکی از صنایع بسیار مهم و از بازیگران اصلی امنیت غذایی در کشور است. از این رو، برنامه‌ریزی برای رشد تولیدات این صنعت اهمیت فراوانی دارد. از طرف دیگر، به دلیل شرایط آب و هوایی ایران، این صنعت به عنوان یکی از مزیت‌های نسبی ورود به عرصه تجارت بین‌الملل قلمداد می‌گردد. اما، این صنعت نتوانسته است متناسب با این مزیت جایگاه شایسته خود را در بین سایر کشورها کسب کند.
- علی‌رغم رشد بالای تولیدات صنعتی مواد غذایی در اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور، رشد تولیدات این صنعت در ایران چندان مساعد نبوده است. متوسط رشد شاخص تولید صنعت مواد غذایی در دوره ۱۳۹۴-۱۳۹۰ تنها ۱.۳ درصد بوده است.
- از بین رشته‌های فعالیت‌های صنعت تولید مواد غذایی، بیشترین متوسط رشد شاخص تولید در دوره ۱۳۹۰-۱۳۹۴ متعلق به رشته فعالیت تولید آب نبات، شکلات، نقل، کاکائو و آدامس با متوسط رشد ۴.۲ درصد سالانه و کمترین آن متعلق به رشته فعالیت خوراک دام و حیوانات با متوسط رشد منفی ۱۲.۶ درصد بوده است.
- در دوره ۱۳۹۴-۱۳۹۰ متوسط رشد شاخص اشتغال صنعت مواد غذایی کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور ۴.۳ درصد بوده است. از بین رشته‌های فعالیت‌های صنعتی تولید مواد غذایی، بیشترین متوسط رشد اشتغال در این دوره متعلق به رشته فعالیت تولید فرآورده‌های مدنی با متوسط رشد ۱۲.۹ درصد و کمترین آن متعلق به رشته فعالیت تولید نشاسته و فرآورده‌های نشاسته‌ای با متوسط رشد منفی ۹.۶ درصد است.

معاونت بررسی های اقتصادی

- اگر چه تغییر دستمزدها متناسب با تغییر متغیرهای کلیدی بازار کار از جمله بهره‌وری نیروی کار در جهت-گیری بنگاه‌ها نقش مهمی دارد. طی دوره ۱۳۹۴-۱۳۹۱ علی‌رغم کاهش بهره‌وری نیروی کار در صنعت تولید مواد غذایی، حقوق و دستمزد کارکنان این صنعت افزایش یافته است.

منابع

۱. ازوجی، علالدین و امینی، علیرضا. "تحلیل و بررسی رابطه دستمزد و بهره‌وری نیروی کار در صنایع ایران: یک مدل خود همبسته با وقفه‌های توزیعی." فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۳۷، زمستان ۱۳۸۷، ص ۹۷-۷۳.
۲. بانک مرکزی، گزارش نتایج بررسی کارگاه‌های بزرگ صنعتی کشور سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۰.
۳. فیض‌پور، محمدعلی، لطفی، عزت‌اله و امامی‌میبدی، مهدی. "اندازه بهینه تولید در صنایع مواد غذایی و آشامیدنی و تغییرات آن طی سال‌های اول برنامه‌های دوم، سوم و چهارم توسعه." ۱۳۹۲، ۲۵-۳۶.
۴. کریمی، فرزاد و ثاقب، حسن. "بررسی وضعیت و جایگاه صنایع کوچک اصفهان در کشور." مجله بررسی‌های بازرگانی، ۱۳۸۸، ص ۶۴-۸۲.
۵. نیلی، مسعود، درگاهی، حسن و فاطمی، سید فرشاد. "بررسی توان رقابت‌پذیری صنعتی ایران"، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران، مرداد ماه ۱۳۹۱.
۶. Unido, Report on World Manufacturing Production, ۲۰۱۵-۲۰۱۶.
۷. United Nations. ۱۹۷۵. Report of the World Food Conference, Rome ۵-۱۶ November ۱۹۷۴.

تهیه شده توسط پیام نوروزی

تیر ماه ۱۳۹۶